

A ROMÁNIAI MAGYAR KISEBBSÉG PANASZAI

A NEMZETEK SZÖVETSÉGE ELŐTT

NÉPSZÖVETSÉGI ELJÁRÁS KISEBBSÉGI PANASZOK ÜGYÉBEN.

1919 december 9-én Párisban kötötték meg a Szövetséges és Társult Főhatalmak, valamint Románia között azt a szerződést, melynek tizenkettedik szakasza kimondja, hogy az ország faji, vallási vagy nyelvi kisebbségeihez tartozó személyeknek e szerződésben biztosított jogai nemzetközi érdekű kötelezettségek és e jogok a Nemzetek Szövetségének védelme alatt állanak. Fordulópontot jelent ez az intézkedés a nemzetiségi kérdés történetében. A világháború előtt a faji, vallási vagy nyelvi kisebbségek kérdése minden állam magánügye volt, a nemzetiségek pedig a belső törvényhozásnak kiszolgáltatottjai. A világháború után a kisebbségi szerződésekkel a nemzetiségek jogai nemzetközi jogerőre emelkedtek.

A kisebbségi jogok betartásának ellenőrzését a szerződés tizenkettedik szakasza a Nemzetek Szövetsége Tanácsára bizza. A Tanács bármelyik tagjának ¹⁾ megvan az a joga, hogy a Tanács figyelmét e kötelezettségek valamelyikének megsértésére vagy megsértésének veszélyére felhívja. Ha ez megtörténik, a Tanács oly módon járhat el és olyan utasításokat adhat, amelyek az adott

¹⁾ A Nemzetek Szövetsége Tanácsának tagjai az alapokmány szerint állandók és választottak. Az előbbieket a Szövetséges és Társult Főhatalmak, vagyis az Egyesült Államok, Franciaország, Olaszország, Japán és Nagy-Britannia. Ezek mellett a közgyűlés négy tanácstagot választ meghatározott időre. A közgyűlés többségének hozzájárulásával a Tanács új állandó tagokat jelölhet ki és a választott tagok számát is felemlheti (4. art. 1, 2 §§.) A Tanács élt is ezzel a jogával és tizenhat év alatt összetételében számos változást eszközölt. Az Egyesült Államok nem léptek be a Nemzetek Szövetségébe, a tanácstagságot sem vállalták s így 1926 szeptember 8-ig a Tanács négy állandó és négy választott taggal működött, amikor a locarnói szerződés következtében Németország belépett a Szövetségbe és állandó tanácstagságot kapott. Nyolc évig kilenc taggal működött a Tanács, amikor 1934 szeptember 18-án francia kezdeményezésre a Szovjetunió is állandó tagságot nyert a Tanácsban s így az állandó tagok száma a maximumot, hatot érte el, míg a választott tagok száma négy maradt. 1933 folyamán Japán és Németország a mandzsuriai konfliktus, illetve Hitler uralomra jutása után egymásután hagyják el a Nemzetek Szövetségét s így a Tanácsnak ma csak négy állandó tagja van (Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és a Szovjetunió), a választott tagok számát azonban 1933—36-ig kilenc, illetve ideiglenesen tízre emelték, ma tehát a Tanács tizennégy taggal működik. Románia képviselője 1926—1929-ig volt és 1935—1938-ig van változó tanácstagnak megválasztva. Magyarország eddig még sohasem jutott tanácstagsághoz.

esetben alkalmasaknak és hathatósaknak mutatkoznak. A szerződés tehát a Tanács tagjainak ügyészi szerepet szánt, vagyis állandó ellenőrzés alatt kellene tartaniok a kisebbségi szerződést kötött államot és amennyiben ott valamilyen kisebbségi jogsérelmet tapasztalnának, azonnal hivatalból fel kellene hívniok reá a Tanács figyelmét. Ez az elgondolás azonban a gyakorlatban nem bizonyult keresztülvihetőnek. A Tanácsot e sérelmekről legfeljebb a Titkárság tájékoztathatná, amelyet a népszövetségi közgyűlés (1922 szeptember 21-i határozata 5. pontjában) azzal bízott meg, hogy a kisebbségi szerződések betartására és a kisebbségek államhűségére vonatkozóan adatgyűjtő munkát kezdjen. A Főtítkár azonban nem gyakorolhat közvetlen ellenőrzést a kisebbségi szerződéssel kötelezett államokon s így a tájékozódás legközvetlenebb forrásai mégis maguk a kisebbségek maradnak. Mivel a kisebbségi szerződés nem szabályozza azt a kérdést, hogy a kisebbségek maguk fordulhatnak-e a Tanácshoz, a Tanács és Közgyűlés határozatainak sorozata alakította ki e téren a joggyakorlatot.²⁾

A Tittoni jelentés engedi meg, hogy maguk a kisebbségek vagy a Tanácsban nem képviselt államok is felhívhatják a Nemzetek Szövetsége figyelmét bármiféle sérelemre vagy annak veszélyére, de ennek csak kérelem, illetve tájékoztató jellege van és nem lehet az a jogi hatálya, hogy a Tanács közbelépését maga után vonja.³⁾ Ilyen panaszt bárki benyújthat a Nemzetek Szövetségéhez, kisebbséghez tartozó vagy idegen fizikai személy, jogi személy vagy nemzetközi szervezet, függetlenül attól, hogy belső állami bíróság az illető sérelemmel foglalkozott-e vagy sem. A kisebbségi panasz azonban csak akkor kerül tárgyalás alá, ha az alábbi feltételeknek megfelel: a) tárgya a kisebbségek védelme kell hogy legyen, a szerződéseknek megfelelően; b) nem szabad olyan formában előadni, mely a kérdéses kisebbség és állama közötti politikai kapcsolatok megszüntetését kívánná; c) nem szabad névtelen, vagy kétes forrásból származnia; d) nem szerkeszthető meg sértő modorban; e) olyan értesítéseket kell tartalmaznia, vagy tényeket megjelölnie, amelyek előzőleg nem képezték tárgyát rendes eljárást maga után vonó kérésnek. Az elfogadhatóságot a fenti feltételek alapján a Főtítkár állapítja meg s e szerint a panaszt érdemi tárgyalás nélkül elutasíthatja, vagy a rendes

²⁾ A kisebbségi panaszjog gyakorlását szabályozó határozatokat lásd: Société des Nations. Résolutions et extraits des procès-verbaux du Conseil, résolutions et rapports adoptés par l'Assemblée relatifs à la procédure à suivre dans les questions de protection des minorités, Deuxième édition, Genève, mars 1931. 247 l.

³⁾ A Tanács 1920 október 22-én fogadta el Tittoni javaslatát. E szerint: „Evidemment, ce droit (a Tanács tagok közbelépési joga) n'exclut point la faculté des minorités elles-mêmes, ou bien des Etats non représentés au Conseil, de signaler à la Société des Nations toute infraction ou tout danger d'infraction. Mais cet acte doit conserver le caractère d'une pétition ou d'une information pure et simple; il ne peut pas avoir pour effet juridique de saisir le Conseil et de provoquer son intervention". Lásd J. Fouques Duparc: La protection des minorités... Paris. Dalloz, 1922. 309—310. l. Dr. Balogh Arthur: A kisebbségek nemzetközi védelme, Berlin 1928. 273—274. Dr. jur. Georg H. I. Erler: Das Recht der Nationalen Minderheiten. Munster in Westfalen 1931. 403, l. C. A. Macartney: National States and National Minorities. Oxford, 1934. 312. l.

eljárásnak veheti alá. A panasz elfogadhatósága ellen az érdekelt állam is kifogást emelhet, amikor is a Tanács elnöke két tanácsstag közreműködésével, vagy ha az illető állam kéri, maga a Tanács dönt az elfogadhatóság kérdéséről ⁴⁾.

A kérés benyújtásáról a Főtitkár minden esetben elismervényt ad (accusé de réception), amely még nem jelenti azt, hogy a kérvényt elfogadhatónak találta. Ha a vizsgálat folyamán kiderül, hogy a kérés nem felel meg a fenti feltételeknek, a Főtitkár erről értesíti a felet és szükség esetén a fenti, elfogadhatósági feltételekről szóló tanács-határozatot is tudomására hozza ⁵⁾.

Ha a kisebbségi panasz végül átment a Főtitkár rostáján, megméretett és elfogadhatónak találtatott, haladéktalanul közlik az érdekelt állammal. Az érdekelt állammal történő közlés nem kötelezi őt arra, hogy védelmére bizonyítékokat terjesszen elő, csupán azt kell közölnie a panasz kézhezvételétől számított három héten belül a Főtitkárval, hogy kíván-e észrevételeket tenni a panaszra, vagy sem. Amennyiben az érdekelt állam nem válaszol három héten belül, vagy azt válaszolná, hogy nem kíván észrevételeket tenni a panaszra, a Főtitkár a kérvényt közli a Tanács tagjaival. Ha az állam három héten belül bejelenti, hogy megjegyzéseit közölni óhajtja, még a kérés átvételétől számított két hónapnyi idő áll rendelkezésére a közlésre. Amikor a válasz megérkezik, a Főtitkár a panasszal együtt a Tanács összes tagjának tudomására hozza azt ⁶⁾.

A Tanács tagjai már itt érvényesíthetik azt a jogukat, hogy a Tanács figyelmét felhívják a kisebbségi szerződés megsértésére, vagy annak veszélyére. Ha ez nem következik be, mint ahogy még egyszer sem történt meg, az ügyet érdemben nem a Tanács, hanem csak egy hármas bizottság („comité des trois” vagy „comité des minorités”) tárgyalja le. Ennek elnöke a tanácselnök és két

⁴⁾ A Tanács 1923 szeptember 5.-i határozatának első pontja.

⁵⁾ A Tanács 1929 június 13.-i határozatának első pontja.

⁶⁾ A Tanács 1921 június 27.-i határozata. E szerint a panaszok és az érdekelt állam esetleges megjegyzései a Nemzetek Szövetsége összes tagállamával közlendők. Az 1923 szeptember 5.-i tanácsolhatározat 3. pontja szerint az iratok csak a Tanács tagjaival közlendők, ami az eljárás nyilvánosságának lényeges korlátozását jelenti. A határozatot azzal indokolták, hogy sok kérvény kisjelentőségű, mások pedig az érdekelt állam elleni propaganda céljait szolgálják, ami nem állhat helyt, mert az ilyen panaszokat már a Főtitkár kielejtozi. Azok az államok, amelyek nem tagjai a Tanácsnak, vagy a nyilvánosság csak úgy értesülhet a petícióról, ha az érdekelt állam kéri azt, vagy a Tanács ilyen értelmű határozatot hoz. A Közgyűlés 1923 szeptember 26.-i határozata ezen túlmenőleg kimondja, hogy az 1922 szeptember 21.-i határozat 5. pontja értelmében bármelyik tagállam kormánya kérheti a titkárságot, hogy a tanácsstagok tudomására hozott panaszokat vele is közöljék. — Különös sürgősség esetében a Főtitkár a panaszt távirati úton is közölheti a Tanács tagjaival, amikor is bármelyik tanácsstag követelheti a Tittoni-féle határozat szerint a Tanács sürgős összehívását. Ilyen esetekben a Főtitkárnak az 1921 június 27.-i tanácsolhatározat értelmében az érdekelt állam képviselőjét a panaszról még a tanácsstagokkal való közlés előtt tájékoztatnia kell. — Az 1923 szeptember 5.-i tanácsolhatározat 2. pontja szerint indokolt esetben és az érdekelt állam kérésére a válaszlására engedélyezett két hónapi határidő a Tanács elnöke által meghosszabbítható.

általa kijelölt tag⁷⁾). Nem lehet a bizottságnak sem elnöke, sem tagja: a) annak az államnak a képviselője, amelynek a szóban forgó kisebbségek állampolgárai; b) ezzel szomszédos állam képviselője; c) olyan állam képviselője, amelynek a többsége etnikai szempontból a kérdéses kisebbséghez tartozó egyénekkel azonos népez tartozik. Az elnököt ilyen esetekben az előző ülészak elnöke szokta helyettesíteni, hacsak reá nézve is nem áll fent valamelyik összeférhetetlenségi eset⁸⁾. Ez a mi helyzetünkben azt jelenti, hogy a romániai magyar kisebbség panaszainál a hármásbizottságban nem vehet részt sem Románia, sem pl. Jugoszlávia, sem Magyarország képviselője. Nyilvánvaló célja az, hogy az ügyet ne közvetlenül vagy közvetve érdekelt államok képviselői vizsgálják ki. Hátránya azonban, hogy a bizottságba tengerentúli országok képviselői kerülnek be, akik a közép-európai viszonyokat nem ismerik, mint ahogy a Ciuc-i magánjavak ügyének a japán kiküldött volt a referense, a kultúrzone ellen beadott pótpanasznál Guatemala, a névelemzés ügyében Venezuela képviselője vett részt a bizottságban.

A kisebbségi vagy hármásbizottság a panasz tárgyalásában szabad kézzel rendelkezik. Üléseit rendszeresen a Tanács ülészakával egyidejűleg szokta tartani. Érintkezésbe léphet, tárgyalásokat folytathat az érdekelt kormánnyal s kérheti, hogy a tárgyalások idejére a kormány bizonyos intézkedéseket függesszen fel. A kormány ajánlatát a Tanácsnak elfogadásra ajánlhatja. Azt is megteheti, hogy a határozathozatalt felfüggeszti és a titkárságot bízva meg azzal, hogy a fejleményeket figyelemmel kísérje és közölje. Munkája eredményeképen felhívhatja a Tanács figyelmét a kisebbségi szerződés megsértésére, vagy annak veszélyére s ezt egyik tagja külön, vagy a Tanács bármelyik tagja is megteheti⁹⁾. Ha ez nem következik be, a Tanács nem foglalkozik a kéréssel s a panaszosoknak meg kell elégedniök a bizottság határozatával. Ilyen esetben a vizsgálat eredményét a bizottság a Tanács minden egyes tagjával közölni köteles, az ügy iratai pedig a Főtítkárnál állanak a tagok rendelkezésére. A Főtítkár minden évben egyszer külön is közli a Tanács tagjaival a kisebbségi bizottságok jelentéseit. A vizsgálat eredményét az érdekelt állam beleegyezésével a Népszövetség hivatalos lapjában (*Journal Officiel de la Société des Nations*) lehet közzétenni. Ugyanitt jelenik meg évenként a Főtítkár kimutatása arról, hogy hány panasz érkezett be az év folyamán, abból hányat nem fogadtak el, hányat fogadtak el és osztottak ki a kisebbségi bizottságnak, hány bizottság működött és hány ülést tartott s hány panasz tárgyalását zárták le az év folyamán¹⁰⁾.

A Tanács és Közgyűlés határozatainak folytán így alakult ki 1920—1929-ig a népszövetségi eljárás kisebbségi panaszok ügyében.

7) Kivételes esetekben az elnök maga mellé négy tagot is jelölhet ki a kérés megvizsgálására. 1929 június 13.-i tanács-határozat 2. pontja.

8) A Tanács 1925 június 10.-i határozata.

9) A Tanács 1923 szeptember 5.-i határozatának 4. pontja.

10) A Tanács 1929 június 13.-i határozata.

A ROMÁNIAI MAGYAR KISEBBSÉG PANASZAI.

Az utolsó tizenhat évben a fenti panaszeljárást Közép- és Kelet-Európa nemzetiségei változó szerencsével vették igénybe. Herbert von Truhart kimutatása szerint¹¹⁾ 1920—1931 januárig a Nemzetek Szövetségéhez 19 népkisebbségtől, mely 13 országban lakik, 525 panasz érkezett be. A panaszoló kisebbségek: albánok, bolgárok, csehek, fehéroroszkok, görögök, lengyelek, litvánok, magyarok, németek, oroszok, örmények, románok, kárpátalji ruthének, szlovákok, szlovének, szerbek, törökök, ukránok és zsidók. Az államok, akik ellen a panasz szól: Albánia, Ausztria, Bulgária, Csehszlovákia, Esz'ország, Görögország, Jugoszlávia, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia és Törökország. Ha leszámítjuk azokat a panaszokat, amelyek azonos panaszosoktól rövid időn belül ugyanazon tárgyra vonatkozóan érkeztek be s így pótpanaszoknak tekinthetők, továbbá azokat, amelyek egyidejűleg több állam ellen szólnak, az 525 panasz 338 panasz- esetet tesz ki. E panasz-esetek közül 24 a kisebbségi szerződés életbelépése előtt érkezett be s így 314 panasz marad, amivel a Nemzetekszövetsége foglalkozott. Ha most eltekintünk azoktól, amelyeket a Főtitkár elfogadhatatlannak talált vagy amelyek más okból nem kerültek tárgyalásra 147 beadvány marad, ami ismét 50 panasz- esetre korlátozható. Az 50 eset közül 29-et kisebbségi bizottságok tárgyaltak le s a kisebbségvédelem tulajdonképeni szerve, a Tanács elé csak 21 szerződésértés jutott. A Tanács eljárására pedig jellemző, hogy 11 esetben nem találta szükségesnek a közbelépést, 6-ban kompromisszum jött létre, 3-ban a felek meg- egyeztek s a Tanács azt tudomásul vette, 1 esetben pedig még nem volt végleges döntés. Egyetlen eset sem fordult elő tíz év alatt, — vonja le szomorú következtetését Truhart, — hogy a kisebbségi panasz- nak teljes mértékben eleget tettek volna.

Az 1930—1936. évekre vonatkozóan nem állnak pontos adatok rendelkezésünkre, mert a Főtitkár évenkénti közlései a hivatalos lapban (az 1929 június 13.-i tanácshatározat 6. pontja értelmében) csak a végösszegeket tartalmazzák. Ezek szerint 1929 júniusától 1930 májusig beérkezett 57 panasz, an- iből az év végén a kisebbségi bizottságok 29-nek zárták le a tárgyalását, 1930—31. évben 204 közül 32 esetben, 1931—32-ben 101 közül 48 esetben, 1932—33-ban 57-ből 37 esetben, 1933—34-ben 68-ból 46 esetben, 1934—35-ben 46-ból 37 esetben nyert a kisebbségi panasz végleges elintézést¹²⁾. Az utolsó hat évben tehát 1033 panasz közül

¹¹⁾ Herbert von Truhart: Völkerbund und Minderheiten Petitionen. Wien-Leipzig 1931. Universitäts-Verlagsbuch, 9—18. l. Ezt kiegészíti Truhartnak a „Nation und Staat“ c. Bécsben megjelenő folyóirat 1934 júniusi számában kiadott közleménye, mely az 1931 februártól 1933 decemberig beérkezett panaszokat dolgozza fel.

¹²⁾ Journal Officiel XI-e année No. 7, Juillet 1930. 827. l. — J. O. XII-e année No. 8. Août 1931. 1605. l. — J. O. XIII-e année No. 8. Août 1932. 1487. l. — J. O. XIV-e année No. 8. Août 1933. 997. l. — J. O. XV-e année No. 8. Août 1934. 975. l. — J. O. XVI-e année No. 9. Septembre 1935. 994 l.

229-et intézték el a Tanács mellett működő kisebbségi bizottságok, a többi a főttkár rostáján hullott ki, másokkal egyesítettet vagy időközben tárgytalanná vált. Az elintézés módjáról azonban tájékoztatlanok vagyunk.

Truhart összeállítására nem ér el napjainkig, a hivatalos közlemények pedig csak a végösszeget adják, a romániai magyar kisebbség panaszairól tehát általános összefoglalásokból tiszta képet nem nyerhetünk. Ezért egyenként kell végigvizsgálnunk a reánk vonatkozó beadványokat s csak azután láthatjuk meg, hogy Európa kisebbségei között a transylvániai magyarság milyen helyet foglal el a panaszok és eredmények tekintetében. E munkánkat megkönnyíti több értékes tanulmány a kisebbségi magyarság népszövetségi panaszaira vonatkozóan. Így 1925-ig Baranyai Zoltán dolgozta fel a magyar panaszokat¹³⁾, 1931-ig a Jancsó Benedek Társaság a Transylvániából származókat¹⁴⁾, a Magyar Kisebbség c. nemzetpolitikai szemlének pedig minden egyes kérdésről külön foglalkozott¹⁵⁾. Ezek mellett elsősorban maguk a panaszok szolgálták forrásul, amelyeknek egy része a román kormány engedélyével a népszövetségi Journal Officiel-ben jelent meg. Amint említettük volt, a kisebbségi szerződés megsértésére vagy annak veszélyére vonatkozóan bárki felvilágosítással szolgálhat a Nemzetek Szövetségének; ezért a panaszokat is a szerint, hogy ki nyújtotta be, három csoportba osztottuk.

Ezek :

1. a nem magyar származású panaszok,
2. a Magyarországból származó beadványok és
3. a romániai magyar kisebbség beadványai.

¹³⁾ Baranyai Zoltán: A kisebbségi jogok védelmének kézikönyve. II. átdolgozott kiadás. 1925. Ludwig Vögel Verlag, Berlin 260—287. l.

¹⁴⁾ Jancsó Benedek Emlékkönyv, szerkesztette Asztalos Miklós. Budapest 1931. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. A transylvániai magyar kisebbség védelme a nemzetek szövetsége előtt. 235—257. l.

¹⁵⁾ Magyar Kisebbség. Szerkesztik: Jakabffy Elemér dr., Sulyok István dr., Willer József dr. Lugoj. A bánági telepesek panasza, IV. évf. 1925. 262—70. l. — A transylvániai magyar telepesek birtokügye, IV. évf. 237. l., 673—74. l., 734—43. l. — A magyar kisebbségek beadványai 1925-ig; Baranyai fenti tanulmányának közlése, V. évf. 1926. 245—52, 285—91, 341—44. l. — A Ciuc-i magánjavak népszövetségi panasza a svájci sajtóban, IX. évf. 1930. 367—69. l.; Balogh Arthur: A ciucmegyei magánjavak ügye a Népszövetség előtt XI. évf. 1932. 203—10. l.; A Ciuc-i magánjavak ügye, XI. évf. 1930. 304. l.; Balogh Arthur: A ciucmegyei határöröcsaládok panaszának elintézése a Nemzetek Szövetségének Tanácsa előtt, XI. évf. 1932. 745—57. l.; Gyárfás Elemér beszéde a Ciuc-i magánjavak ügyének törvényes rendezéséhez a szenátus 1934 június 28.-iki ülésén, XIII. évf. 1934. 418—26. l.; A magánjavak átadását július 1.-re elnapolták, XV. évf. 1936. 360. l.; Emlékirat a Ciuc-i magánjavak ügyében XV. évf. 373—74. l. — Dr. Fritz László: A transylvániai román kultúrzóna ügye a Népszövetség előtt, XI. évf. 1932. 348—52, 400—06, 437—44, 480—91, 517—24, 557—63. l. — Balogh Arthur: Jelentés a Nemzetek Szövetsége elé terjesztett és általa elintézett panaszokról, XII. évf. 1933. 402—10. l. — Dr. Jakabffy Elemér: Ujabb panaszaink a Népszövetség előtt, XIV. évf. 324—26. l. — Genfi hatás a Zam—Sáncrai közbirtokosság ügyében, XV. évf. 1936. 339—41. l. — Milyen panaszokat adtunk be a Nemzetek Szövetségéhez az 1933. évben tartott nagygyűlésünk óta? XV. évf. 1936. 465—66. l.

I. Nem magyar származású panaszok.

1. A *General Presbyterian Alliance* J. L. Flemming titkár útján 1920 december 23.-án azzal a kéréssel fordult a Főtitkárhoz, hogy a Nemzetek Szövetsége hívjon össze egy nemzet- és felekezetközi értekezletet a közép- és keleteurópai kisebbségek kérdésének megoldására. Mellékelten terjeszti be a Középeurópába és különösen Transylvániába küldött tanulmányi bizottság jelentését (Report of the Commission to visit Central Europe...). A Főtitkár 1921 január 6.-án közli a beadvány teljes szövegét a Szövetség összes tagjával s erről a beadó felet is értesíti.

2. Az *amerikai unitárius bizottság transylvániai útvjáról tett jelentést* (Transylvania under the Rule of Roumania) Baranyai Zoltán, a Nemzetek Szövetsége mellett létesült Magyar Titkárság vezetője, 1921 december 4.-én terjeszti be a Főtitkárhoz, kérve, hogy tekintsék azt kisebbségi panasznak. A panaszra Filip Lahovary, Románia népszövetségi megbízottja, 1922 március 27.-én adja meg a választ, s a transylvániai magyar egyházakat irredentizmussal gyanúsítja.

II. A Magyarországból származó beadványok két csoportra oszthatók: a) hivatalos magyar beadványok, amelyek a kormány vagy annak külföldi képviselőitől származnak; b) nem hivatalos beadványok, amiket többnyire társadalmi egyesületek terjesztettek elő.

A) Hivatalos magyarországi beadványok:

1. *Gr. Teleki Pál magyar külügyminiszter* 1920 december 31.-én jegyzéket intéz a Szövetséges és Társult Főhatalmak budapesti megbízottaihoz, amiben a román agrártörvény és rendelet Transylvániára vonatkozó részeit panaszolja fel, mint amelyek a magyar kisebbség birtokállományának teljes elkobzására vezetnek. A beadványt a Commissaires-ek megküldik a Nagykövetek Tanácsának, innen pedig Jules Cambon elnök 1921 április 15.-én a Nemzetek Szövetsége Főtitkárságához továbbítja. A Főtitkár május 14.-én közli Cambonnal, hogy a kisebbségi szerződés nem lévén ratifikálva, a kisebbségek jogai még nem állanak a Nemzetek Szövetsége védelme alatt. Ennek ellenére május 20.-án megküldi a jegyzéket az összes tagállamnak, amire november 9.-én Filip Lahovary terjedelmes emlékirattal válaszol s az agrárreform szükségességét hangsúlyoztatja és pártatlan végrehajtását ígéri. Főtitkár 1921 november 29.-én közli a Szövetség összes tagállamával a román kormány megbízottjának válaszát.

2. *Gr. Bánffy Miklós magyar külügyminiszter* 1921 április 28.-án jegyzéket intéz a Szövetséges és Társult Főhatalmak budapesti megbízottaihoz, amelyben a készülõ román agrártörvénynek a kisebbségi szerződést sértõ rendelkezéseire hívja fel figyelmüket. A magyar kormány párisi delegátusa május 5.-én a Nagykövetek Tanácsa elnökének is átadja a panaszt, mire Jules Cambon június 24.-én azzal továbbítja a jegyzéket a népszövetségi Főtitkársághoz, hogy mivel

a román kisebbségi szerződés már érvényben van, a petíció a Nemzetek Szövetsége hatáskörébe tartozik. A Főtítkár július 14.-én megküldi a Szövetség összes tagállamának a jegyzéket és levelezést. A panasz további sorsa ismeretlen.

3. A Nemzetek Szövetsége mellett működő *Magyar Titkárság* Réz Mihály útján 1921 május 13.-án a Főtítkársághoz benyújtott panaszban ismerteti azokat a *sérelmeket*, amelyeket a román kormány a *kisebbségi szerződésen* ejtett. A Főtítkár május 20.-án küldi el a Szövetség összes tagjának a fenti petíciót. Erre Filip Lahovary november 30.-án adott válaszában Réz Mihály személyét támadja s rajta keresztül a magyar kormányok nemzetiségi politikáját, a sérelmeket pedig cáfolni igyekszik. A választ a Főtítkár 1921 december 15.-én küldi meg a Szövetség összes tagállamának.

4. A Nemzetek Szövetsége mellett működő *Magyar Titkárság* Baranyai Zoltán útján 1922 február 4.-én panaszt nyújt be a cluji református tanárképző keretében felállított *felekezeti közti magyar egyesület megszüntetése ellen*. A főtítkár február 10.-én küldi el a román kormánynak a petíciót, amire Duca külügyminiszter április 16.-án kelt válaszában a betiltást azzal indokolja, hogy a felekezeti közti egyesület engedély nélkül működött. A Főtítkár 1923 május elsején hozza a Szövetség tagállamainak tudomására az ügy iratait.

5. Az 1922. évi *genuai konferencia magyar delegációja* május 14.-i emlékiratában panasz tárgyává teszi a *kisebbségi magyarság sérelmeit általában*. Az ügygel a Tanács július 20.-i ülésén foglalkozott és azt a határozatot hozta, hogy mivel az emlékirat csak általános közléseket tartalmaz, érdemben nem ad reá választ, az egyes konkrét kisebbségi sérelmekkel azonban más alkalommal hajlandó foglalkozni. (Journal Officiel de la Société des Nations. III-e année. Nr. 8. 806. I.)

B) Nem hivatalos magyarországi beadványok :

1. A *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége* (Tormay Cécile) 1921 június 9.-én kísérő levéllel továbbítja a Szövetséges és Társult Főhatalmak budapesti képviselői értekezletének az egyesület hódmezővásárhelyi tagozatának a *Bajó-lányok letartóztatása* ügyében tett jelentését. Az ügy iratait július 15.-én teszik át a Nemzetek Szövetségére Főtítkárságához, ahonnan szeptember 16.-án továbbítják a román kormánynak. Filip Lahovary népszövetségi megbízott november 6.-i válaszában a Bajó-lányokat hiszterikusnak minősíti, irredentizmussal vádolja és jelenti, hogy Romániából kitoloncolták őket. Ezt a Főtítkár 1921 november 14.-én közli a Szövetség összes tagállamával.

2. A budapesti *Bocskay Szövetség* a Nemzetek Szövetsége mellett működő *Magyar Titkárság* vezetője, Baranyay Zoltán, útján 1921 október 6.-án hosszú emlékiratot terjeszt a Főtítkársághoz a román kormány által *Transylvánia nemzeti, vallási és faji kisebbségeinek jogain ejtett sérelmekről*, amelyet a Főtítkárság október 13.-án jutta-

tott el a román kormányhoz. Alexis Catargi népszövetségi megbízott 1922 január 2.-i válaszában az egyházi és iskolai statisztika adataival igyekszik bizonyítani a román kormány türelmes politikáját. A Főtitkár ezt január 6.-án közli a Szövetség tagjaival. A román külügyminiszter április 1.-én helyesbíti a január 2.-i válasz egyes adatait, amit a főtitkár 1922 április 21.-én ismertet a Szövetség összes tagállama előtt.

3. A budapesti *Bocskay Szövetség* a Nemzetek Szövetsége mellett működő Magyar Titkárság vezetője, Baranyai Zoltán, útján 1921 október 7.-én emlékiratot nyújtott be a Főtitkársághoz a *romániai agrárreform ügyében*, amit a Főtitkár a Bocskay Szövetség előző memorandumához csatol, a román kormány pedig az előző agrárpanaszokban adott válaszra hivatkozva tér ki a válaszáadás elől.

4. A *Magyar-Székely Egyesület* 1922 június 20.-i keletkezéssel részletes emlékiratot terjeszt a Főtitkársághoz a *román kisebbségi szerződésben foglalt nemzetközi kötelezettségek megsértése ügyében*, amit a Főtitkár október 17.-én közöl a román kormánnyal. Duca külügyminiszter 1923 március 4.-i válaszában a beadvány állításainak valótlanosságát igyekszik bizonyítani és azzal érvel, hogy a közölt sérelmek újságcikkekben alapulnak, Romániában pedig a sajtószabadság olyan nagy, hogy a lapcikkek nem alkothatják biztos hírforrás alapját. A Főtitkár március 17.-én közli a Szövetség tagjaival az ügy iratait. A román kormánynak azta gyanúsítását, hogy a panaszt a magyar kormány adta volna be, Baranyai Zoltán április 4.-i levelében utasítja vissza, amit a Főtitkár 1933 április 11.-én közöl a Szövetség összes tagállamával.

5. Az *Országos Magyar Görögkatolikus Bizottság* 1923 január 21.-én a Magyar Külügyi Társaság közvetítésével panasz tárgyává teszi a *román uralom alá került görögkatolikus intézmények és hívek elrománosítását*. A román kormány május 26.-án válaszol s a hajdudorogi görögkatolikus püspökség elmagyarosító tevékenysége ellen intéz támadást. A Főtitkárság 1923 június 1.-én ismerteti az ügy iratait a Szövetség összes tagjával.

6. A *Magyar Nemzeti Szövetség* Br. Perényi útján panaszt adott be a transylvániai magyarságot 1933. év első felében az *antirevizionista gyűlések alkalmával ért bántalmazások* ügyében. A legfőbb incidens május 28.-án Turdán kezdődött.

A román kormány válaszában kijelenti, hogy az antirevizionista gyűlések csendben folytak le. A Cornești-i eset ezekkel nincs összeköttetésben és egy bál alkalmával történt összetűzésből indult ki. Hajdu Sándor háza körül nem is volt tüntetés, különben is az illető 12 éve tartó betegsége következtében halt meg. Árkossy Tamást nem sérülése miatt szállították a cluji klinikára. Egyébként külön csendőrküldőntményt szállítottak Cornești-re, a jegyzőt és a bírót felfüggesztették állásukból, 24 személyt pedig a turdai ügyészség letartóztatott.

A Panama, Ausztrália és Olaszország képviselőiből álló kisebbségi bizottság 19. 4. január 19.-én megállapította, hogy a román kormány által fogatosított intézkedések bizonyossága szerint a kormány elejét veszi a kisebbségeket érő bántalmazásoknak. Azt is leszögezi, hogy a panasz egyes részei nem a kisebbségek védelmére vonatkoznak, hanem polemikus természetűek. A Tanács figyelmét nem tartják szükségesnek felhívni, de kéri a Főtitkárságot, hogy az eredményt a Tanács tagállamaival közölje. (Journal Officiel, XV-e année, No. 5 Mai 1934. 479—80. 1.)

III. A romániai magyar kisebbség beadványai.

1. *Br. Bánffy Albert és neje*, Cluj környéki nagybirtokosok, panaszt tesznek a román hatóságok részéről őket ért bántalmazások ellen a Nagykövetek Tanácsánál. Jules Cambon elnök 1921. április 15.-én továbbítja a panaszt a Nemzetek Szövetsége Főtitkárságához, mivel a kisebbségvédelem a Népszövetség hatáskörébe tartozik. A Főtitkárság május 14.-i válaszában közli, hogy a kisebbségi szerződés ratifikálása még nem történt meg s mivel így még a Nemzetek Szövetségének garanciája nem lépett életbe, a kérést irattárra teszi. Erről a Főtitkár a tagállamokat is értesítette május 20.-án.

2. *A banati és transylvániai telepések ügye. Dr. Tornya Gyula* Ciacova-i ügyvéd mintegy 24.000 banati és transylvániai telepes nevében, akiknek a birtokai 24 holdnál kisebbek 1925. február 18.-án panaszt emelt a transylvániai agrárreformtörvény 10. cikke ellen, mely szerint az 1885 után telepített telepések birtokai az illető vidéken megállapított hányad (totul tip) mértékéig kisajátítandók a végből, hogy a 90. cikkben felsorolt igényjogosultakat ki lehessen elégíteni; továbbá az 1921. október 25.-i törvény 2. cikke ellen, amely a magyar hatóságok 1918. december 1. után tett birtokjogi intézkedéseit semmisíti meg. (.Pétition présentée à la Société des Nations par les colons hongrois du Banat et de la Transylvanie formant minorité de race et de langue en Roumanie contre l'Etat roumain. Genève 1925." A petíció szövegét mellékletei és a román kormány vál. szával együtt lásd a Journal Officiel-ben, VI-e année, 1925. No. 7. 1000—1015. 1.) A Főtitkár február 28.-án közölte a panaszt a román kormánnyal, de még a válasz megérkezése előtt a sürgősségi záradék alkalmazásával március 2.-án megküldte a petíciót a Tanács tagjainak is. A román kormány nevében Duca külügyminiszter április 27.-i kelettel válaszolt, hangsúlyozva, hogy a telepítés az elmagyarosítást célozta s amíg a magyar telepések 15—25 holdas birtokon gazdálkodtak, a környékbeli románság föld nélkül élt; ez indokolja a rendkívüli kisajátítást. Az 1921. október 25.-i törvény 2. cikkével azokat az intézkedéseket akarták felülvizsgálni, amelyeket a magyar hatóságok a magyar szuverénítás megszűnte és a román uralom tényleges átvétele közötti időben jogtalanul fogatosítottak. A Főtitkár a választ május 7.-én közölte a tanácsstagokkal, amire Dr. Tornya Gyula május 10.-i pótpetíciójában újabb öt telepes község, május

25-i levelében pedig az telepések csatlakozását jelenti be, amit a Főtitkár június 5.-én közölt a Tanács tagjaival. E beadványokat június 9.-én Tornyai új emlékirata egészíti ki, amelyet a Főtitkár június 15.-én továbbít. A Tanács által kiküldött kisebbségi bizottság, Belgium, Nagybrittánia és Svédország képviselői, az ügynek a Tanács napirendjére való kitűzését javasolták, ahol június 11.-én foglalkozott a transylvániai és banati telepések panaszával. Mello-Franco braziliai delegátus, mint referens, bejelentette Titulescu londoni román követ nyilatkozatát, mely szerint a román kormány a Tanács érdemi határozatáig nem fog változtatni a telepek birtokállományának status-quo-ján, mire a Tanács a kérdés tárgyalását a következő ülészsakra halasztotta. (Journal Officiel, VI-e année No. 7, juillet 1925. 891. l.) Tornyai július 23.-án új petíciót nyújt be, amelyben kimutatja, hogy a kormány kielégítheti a román parasztság földigényeit a nélkül, hogy a telepések birtokaikat ki kellene sajátítani. Augusztus 15.-én táviratilag értesíti a Főtitkárt arról, hogy Babsa községben 31 telepest megfosztottak birtokuktól, ami ellentmondásban áll Titulescu ígéretével. A Főtitkár ezt 18.-án táviratilag közölte Titulescúval, mire ő 29.-én kelt válaszában kijelentette, hogy a Tornyai táviratában foglaltak „egyszerűen nem igazak”. A jegyzékváltást a Főtitkár szeptember 1.-én közli a Tanács tagjaival.

A Tanács szeptember 5.-én (35. ülészsak, 9. ülés) foglalkozott érdemben a telepések ügyével. (Journal Officiel, VIe année, No. 10, octobre 1925. 1341—1352, 1456—1459. l.) Titulescu 700,000 aranyfrankot ajánlott fel a telepések kártalanítására. Mello Franco határozati javaslatában hangsúlyozta, hogy a hármas bizottság kétségesnek tartja az agrárreform törvény 10. szakaszának érvényességét, de véleménye szerint a román kormány ajánlata kedvezőbb a telepeknek, mint a 10. szakaszt megsemmisítő bírói ítélet volna. Indítványára a Tanács egyhanguan elfogadja a román kormány javaslatát. — A Tanács december 11.-i ülésén Mello Franco határozati javaslatot terjeszt elé a 700,000 aranyfrank fizetési módozatairól. A román kormány részéről Petrescu-Comnène berni követ 1926 augusztus 9.-én bejelenti, hogy a telepések nem fogadják el a december 11.-i tanácsülésen jóváhagyott fizetési módokat s ezért újakat javasol, amit a hármas bizottság is magáévá tesz. A román kormány október 13.-i, 1927 február 26.-i és június 9.-i jegyzékében ismerteti a kifizetések végrehajtását, majd 1928 április 11.-én megküldi a Főtitkárságnak a fizetési aktákat, amelyeket az a Tanács tagjainak továbbít.

3. *A torontali régi telepések ügye.* Dr. Tornyai Gyula 1925 július 19.-én panasszal fordul a Nemzetek Szövetségéhez, mivel 129 Cruceni-i magyar telepes birtokát az agrártörvény 7. a) cikke értelmében, mint a magyar katolikus vallásalap birtokát teljességében kisajátították. A Főtitkár közlésére Petrescu Comnène szeptember 25-i válaszában a kisajátítást azzal indokolja, hogy a katolikus Vallásalap birtoka holtkézi vagyon, ezeket pedig a 7. a) cikk értelmében teljes egészükben kisajátították, lettek legyen akár a korona, akár az állam vagyonai. Miután a Főtitkár a választ közölte a

Tanács tagjaival, Tornya Gyula 1926 január 4-én levélben és táviratban értesítette a Főtitkárt, hogy a román kormánnyal időközben megegyezett és a panaszt visszavonja. A román kormány január 6-i levelében ezt úgy értelmezte, hogy a „panaszosok beismerték panaszuk alaptalanságát, meg vannak elégedve a tett intézkedésekkel és a panaszt visszavonják“. A Főtitkár mindkét levelet közölte a Tanács tagjaival s az eljárást lezárta.

4. *A transylvániai magyar egyházfők panaszja az Angelescu-féle magánoktatási törvénytervezet ellen.* Mailáth Gusztáv, római katolikus püspök, Nagy Károly, református püspök, Ferencz József, unitárius püspök, a református és unitárius egyház főgondnokai és a római katolikus Státus elnöke 1925 május 6.-án panasz tárgyává tették az Angelescu-féle magánoktatási törvénytervezet számos intézkedését. A Főtitkár a sürgősségi záradék alkalmazásával május 30.-án megküldte a panaszt a Tanács tagállamainak, még mielőtt a román kormány válasza megérkezett volna. Petrescu-Comnène június 4.-i ideiglenes válaszában főként a régi magyar uraim iskolapolitikáját bírálja és az általános iskolai helyzetről beszél, a végleges választ pedig öt melléklettel június 18.-án terjeszti be, amelyben a liberális iskolapolitikát dicséri és a panaszosok állításait cáfolja. A Főtitkár az előbbit június 8.-án, az utóbbit 26.-án, közli mellékletei nélkül a Tanács tagjaival.

A panaszoló egyházak nevében Dr. Balázs András preláthuskanonok és Dr. Balogh Arthur szeptember 7.-én és 15.-én pótbeadványokat intéznek, amelyben a kulturális sérelmek mellett az egyházi és iskolai agrársérelmekre is kitérnek. A Főtitkár ezeket is sürgősen közli a Tanács tagjaival, amire Petrescu-Comnène december 1.-én terjedelmes beadványban válaszol, amit szintén közölnek a tanácsstagokkal. December 11.-én az egyházak tiltakoznak a javaslat parlamentári tárgyalása ellen, amire a kormány 1926 január 6.-án válaszol, majd február 8.-án kiegészítette december 1.-i részletes válaszát. Időközben az egyházak vezetőségének közbenjárására Angelescu a javaslatot több pontján módosította. A Nemzetek Szövetségénél a Nagybritannia, Franciaország és Japán, képviselőiből álló hármass bizottság 1926 március 18.-án zárta le a vizsgálatot s annak eredményét a népszövetségi hivatalos lapban közzé is tette. (Journal Officiel, VII-e année. No. 6, juin 1926, 741-42. 1.) Ugyaninnen tudjuk meg, hogy a hármass bizottság nevében Cecil angol delegátus köszönetet mondott a román kormánynak azért, hogy a bizottság rendelkezésére bocsátott minden szükséges felvilágosítást és e nehéz kérdésben „a legőszintébb és legdicséretreméltóbb óhaját nyilvánította, hogy eleget tehessen annak amit az igazság és a humanitás kíván“.

A hármass bizottság 1926 március 18.-i jegyzőkönyve fontos elvi kérdéseket szögez le. Miután néhány bókot oszt a román kormánynak előzékenységéért, elmondja, hogy a kormány a panasz beadása előtt és után is módosításokat eszközölt a javaslaton a panaszoló egyházak képviselőivel történt tárgyalások alapján s 1925 november 6.-án erről jegyzőkönyvet is vettek fel. Az időközben megszavazott magánoktatási törvényről a bizottságnak az a

véleménye, hogy az nem tartalmaz egyetlen olyan intézkedést sem, amire jelenleg fel kellene hívni a Tanács figyelmét. Néhány pontra vonatkozóan mégis bizonyos kételyek (quelques doutes) merülhetnek fel, különösképen az, hogy a kisebbségi szerződés 9. szakaszát, mely a kisebbséghez tartozó személyeknek egyenlő jogot ismer el saját nyelvű iskolák létesítésére, teljesen respektálták-e? A panaszosok e szakaszt úgy értelmezik, mintha az az állami és a kisebbségek magániskolái között állítana fel egyenlőséget. A bizottság véleménye szerint ez az egyenlőség a kisebbségek magániskoláinak a többség magániskoláival való egyenlőségére vonatkozik. Mivel a törvény a kisebbségek felekezeti iskolái által kiadott diplomák hivatalos érvényét elismerte, e tekintetben nagylelkűbb volt, mint az a szerződés szigorú értelmezéséből következne. Másrészt talán fel lehetne tenni a kérdést (ou pourrait peut-être se demander), hogy a törvénynek az az intézkedése, mely a kisebbségi magániskolákban bizonyos tárgyaknak román nyelven való előadását rendeli el, nem ellenkezik-e a szerződés 9. szakaszával? A törvény végleges szövege és a kormány magyarázata a panaszolók aggodalmait eloszlatni látszanak. — Az államot feltétlenül megillető ellenőrzési jog gyakorlása a panaszolókat komoly aggodalommal tölti el. A bizottság korainak tartja annak a megvizsgálását, hogy mi következhetne be, ha a panaszosok aggodalmi megvalósulnának. — Ami pedig a panaszolók által felsorolt nagyszámu egyéni esetet illeti, a román kormány által rendelkezésére bocsátott dokumentumok alapján a bizottság megállapította, hogy a peticionálók állításai az esetek egy jelentős számában (nombre considerable) nem felelnek meg a valóságnak. A bizottság fontosnak tartja, hogy a kisebbségi panaszok a lehető legnagyobb gonddal készüljenek s a Népszövetség elé ne kerüljenek nem pontos tények (faits inexacts). A bizottság hő reményét fejezi ki, hogy a kormány részéről gyakorlandó nagylelkű politika a kisebbségek oldalán az együttműködés nyílt akaratával és őszinte lojalitási érzéssel fog találkozni.

A kisebbségi eljárás gyarlósága, hogy a panaszolók nem adhatnak választ a kormány megjegyzéseire. sőt arról rendszeresen csak az eljárás lezárása után értesülnek s így a panaszosok nem szolgálhattak felvilágosítással azokra az egyéni esetekre vonatkozóan amiket a bizottság a kormányválasz alapján egyszerűen valótlannak nyilvánít. A jegyzőkönyvből is kitűnik, hogy a kormány a javaslaton változásokat eszközölt, nem áll helyt tehát egy román szerző, Rudesco-nak az az állítása, hogy az eljárást egyszerűen a kisebbségek „blamázs“-ával zárta volna le a hármas bizottság¹⁰⁾.

4. Nagy Károly püspök és Bethlen Ödön főgondnok a transylvániai református egyház nevében 1925 augusztus 9-én távirati úton panasz tárgyává tette az Orăștie-i *Kuun kollégium épületének elrekvirálását*, ami augusztus 4-én karhatalommal történt. Petrescu Comnène szeptember 23.-i válaszában hangsúlyozza, hogy a rekvi-

¹⁰⁾ L. A. Rudesco: Étude sur la question des minorités de race, de langue et de religion. Thèse, Fribourg, Genève, Payot 1923. 147. l.

rálás törvényes uton történt s az egyházi hatóságok felebbezése folytán az ügy bíróság előtt van. A Főtítkár mindkét iratot szeptember 30-án közli a Tanács tagjaival. A panaszosok december 3-án újabb beadványt intéznek, ami elől a román kormány 1926 február 13.-i válaszában a magánoktatási törvény elleni panaszra 1925 december 1.-én adott válaszra hivatkozva tér ki. A Főtítkár mindkét iratot közölte a Tanács tagjaival. Az ügy azzal végződött, hogy a román kormány visszaadta az elvett épületet, amit az egyház azután az államnak eladott.

6. *A Ciuc-i magánjavak ügye.* A Ciuc-megyei magánjavak név alatt ismert, a volt Ciuc-i székely határőrezredek leszármazottainak kizárólagos tulajdonát képező, a háború előtt 105,820.000 aranykoronára becsült vagyonkomplexumnak az agrárreform folytán történt kisajátítása, illetve elkobzása miatt *Dr. Pál Gábor és társai*, mint az érdekeltek képviselői, 1929 június 15.-én panaszt terjesztettek a Nemzetek Szövetsége elé. A Főtítkár közlésére a román kormány előbb október 2.-án ideiglenes választ ad, majd 1930 január 9.-i jegyzékében részletesen kitér a panaszosok három főérvére: a) A panaszosoknak az az állítása, hogy a kisajátítást végző Comitetul Agrar politikai szerv, nem felel meg a valóságnak, mert az agrárkomité nemzetiségre és politikai állásfoglalásra való tekintet nélkül végzi munkáját. A kisajátítást a román állam, mint a magyar állam jogutódja, hajtotta végre, mivel a magánjavak ennek a tulajdonát képezték volt. A kisajátított birtok legnagyobb részben a székely parasztság és csak kis mértékben a románság tulajdonába ment át. b) A panaszosok kisajátítás helyett elkobzásról beszélnek, mivel ingóságukat is elvették, amihez a román államnak „jure successionis” joga volt. c) A panaszosok a Nasăud-i és Caransebeş-i román határőrségek javainak meghagyására hivatkoznak, ezeket azonban nem lehet egy nevezőre hozni, mert a Ciuc-i magánjavakat 1848-ban elkobozták, míg a Nasăud-i és Caransebeş-i határőrezredek birtoklási jogát semmiféle hatósági ténykedés nem szakította meg. — 1929 december 15.-én és 23.-án, majd 1930 május 14.-én pótpanaszok érkeztek be, amelyekre a román kormány május 8.-án tett észrevételeket. A Perzsia, Nagybritannia és Finnország képviselőiből álló kisebbségi bizottság újabb adatokat kért a román kormánytól, amit az szeptember 3.-i válaszában meg is adott.

Másfél éve folytak már a tárgyalások, amikor a kormány 1930 december 20.-i jegyzékében váratlanul illetékességi kifogást emel s a panasz állami bíróság elé utalását kéri. A hármásbizottság ezzel nem törődve a panasznak a Tanács napirendjére való kitűzését javasolja, ami meg is történik. A májusi ülészen Joshizawa referens (Japán) jelenti, hogy a román kormány a földművelésügyi minisztérium mellett hat tagú bizottságot küldött a panaszosokkal való tárgyalásra, aminek következtében a Tanács elhalasztotta a petíció tárgyalását (Journal Officiel, XII-e année, No. 7, Juillet 1931, 1118. l.). A tárgyalások nem vezettek eredményre, mivel a bizottság hallani sem akart a panaszosok tulajdonjogának elismeréséről, amire a román kormány a Tanács szeptemberi ülészen újabb haladékokat kért, amit a Tanács meg is

adott. (Journal Officiel, XII-e année, No. 11. Novembre 1931. 2044 l.) Az 1932 januári tanácsülésig szintén nem jött megállapodás létre és Sato előadó (Japán) a helyzetet a következőképen foglalta össze: a panaszosok szerint a Ciuc-i magánjavak a határhozrezd leszármazottaié, amit ellenérték nélkül elvettek, ugyanakkor, amikor a Nasăud-i és Caransebeș-i hasonló vagyonok status quo-ját az agrárreform törvény fentartotta. A román kormány szerint a Ciuc-i magánjavak a Nasăud és Caransebeș-iektől eltérőleg a magyar állam tulajdonát képezték, amin a leszármazottak csak haszonélvezeti jogot gyakoroltak. Ezen a holtponton a Tanács Sato indítványára úgy kívánt tovább jutni, hogy a román kormány által felvetett illetéktelenségi kérdés eldöntésére jogászbizottságot küldött ki. (Journal Officiel, XIII-e année, No. 3, II-e partie, Mars 1932. 492—93. l.)

Ez a határozat semmiképen sem volt helytálló. A román kormány kifogást emelt a Nemzetek Szövetségének illetékessége ellen (eltekintve attól, hogy ezt elkésve másfél év mulva tette) és ha valamelyik tanácsstag ellenkező véleményt jelentett volna be, a román kisebbségi szerződés 12. szakasza értelmében a hágai Állandó Nemzetközi Biróság lett volna illetékes a kérdés eldöntésére. A véleménykülönbség bejelentésének ódiumát azonban egyik tagállam sem vállalta. E helyett kiküldöttek egy ad hoc jogászbizottságot, amelyet semmiféle szerződés nem ír elő, s amelynek a felett kell döntenie, hogy a Tanács foglalkozhat-e olyan panasszal, amellyel már másfél éve foglalkozik? Különbben is a kisebbségi jogi irodalomnak már régen tisztázott kérdése, hogy kisebbségi panaszt nem lehet ahhoz a feltételhez kötni, hogy belföldi fórumok előzőleg kimeríttessenek¹⁷⁾.

Időközben a Főtítkárnak közölte a Tanács tagjaival a kérdés egész dokumentációját, amely a Journal Officielben is megjelent. (Journal Officiel, XIII-e année, No. 3. II-e partie, Mars 1932. Annexes 665—755. l.) A jogászbizottság elkészült munkájával és igen értékes elvi döntésben igazolta azt az álláspontot, hogy kisebbségi panaszoknak nem lehet előfeltétele belső állami fórumok kimerítése. (Journal Officiel, XIII-e année No. 7. Juillet 1932. Annexes 1421—23. l.) A Tanács május 21.-én Nagaoka (Japán) indítványára udvarias köszönetet mond a véleményért és ahelyett, hogy a magánjavak tulajdonjogának döntő fontosságú jogi kérdését vizsgálnák, „gyakorlati megoldás” keresésére hívják fel a norvég és angol kiküldöttek segítségével a román kormányt és az előadót. (Journal Officiel, XIII-e année, No. 7. Juillet 1932. 1238—40. l.) A Tanács szeptember 27.-i ülésén végül elfogadják Nagaoka javaslatát, mely az előző tárgyalások eredményeként így alakult ki: a jogi kérdés nyitva marad, a gyakorlati kérdés tekintetében pedig a román kormány a régi magánjavakat részben visszaállítja és az igazgatás terheinek egy részét átvállalja. E szerint 1. a régi „Administration des Biens de Ciuc” visszaállítandó, alapszabályai a román közjog

¹⁷⁾ Balogh Arthur: A Ciuc-megyei magánjavak ügye a Népszövetség előtt. Magyar Kisebbség, XI. évf. 1932. 207—209. l.

szerint átdolgozandók. 2. Az összes városi ingatlanok és a régi igazgatás birtokában talált értékek visszaadatnak az 1923-ban felvett leltár szerint. 3. A Borsec-i üdülöház szintén visszaadatik. 4. A román állam birtokában maradt erdő és legelő területekből 6704 hektár (11,659 hold) 50,787.700 lej értékben visszaadandó, ami az elvett 62.600 holdnyi összes erdő és legelő-terület 19% a. 5. A román állam átveszi a magánjavak volt alkalmazottainak nyugdíjterhét, az állami alkalmazottakra vonatkozó szabályok szerint. 6. A Mercurea-Ciuc-i liceum állami marad román és magyar párhuzamos osztállyal; a Sumuleu-i árvaház is az marad, de a magyar gyermekeket magyarul fogják oktatni; a székely diákok ösztöndíját a magánjavak igazgatósága ezután is saját költségén fentarthatja. (Journal Officiel, XIII-e année, No. 11. Novembre 1932. 1738—45. l.)

1933 március 20.-án Dr. Gaál Endre pótpetíciót ad be és hivatkozik arra, hogy a kormány nem hajtotta végre az 5. pontban foglalt kötelezettséget. Mexikó, Nagybritannia és Dánia kiküldöttei kérésére a román kormány július 14.-én azzal válaszolt, hogy az ügyet törvény útján kívánja rendezni. A bizottság 1934 szeptember 12.-i ülésén örömmel veszi tudomásul az 1934 június 28.-i román törvényt, amelynek 4. szakasza a régi tisztviselők ügyét is rendezi s ezzel a Ciuc-i magánjavak ügyet lezárja, a nélkül, hogy a Tanács figyelmét ismét felhívna rá. (Journal Officiel, XVI-e année, No. 3. Mars 1935. 453-54. l.)

1934 október 25.-én a Ciuc-i magánjavak volt igazgatósága újabb panaszt emelt az 1934 június 28.-i román törvény ellen, mely az ügyet az 1932 szeptember 27.-i tanácshatározat megsértésével kívánja likvidálni. A panaszt a Nemzetek Szövetsége nem vette figyelembe. — 1936 április 23.-án Dr. Gaál Endre, a magánjavak volt igazgatója, panaszt ad be a miatt, hogy a volt alkalmazottak nyugdíjának megállapítása nem a Tanács határozata szerint történik. A petíció még tárgyalás alatt áll.

A Ciuc-i magánjavak átadására f. év június 15.-én a Mercurea-Ciuc-i megyefőnökségen a megyefőnök és egy bizottság, valamint a magánjavak vagyonkezelő bizottsága megjelent. Mivel azonban Avramescu jogtanácsos bejelentette, hogy a vagyont csak úgy adják át, ha a tulajdonosok nyilatkozatot adnak, hogy az átadandó komplexummal minden követelésük kielégítést nyert s mivel a kezelő bizottságnak erre felhatalmazása nem volt, az átadás nem történt meg. A magánjavak igazgatósága legutóbb emlékirattal fordult a kormányhoz az átadás ügyében.

7. Dr. Pál Gábor és társai 1930 május 14.-én panaszt emeltek az ellen, hogy a Bicz-i románok elfoglalták Cârța és több székely község közbirtokosságának erdő és legelőterületeit, annak ellenére, hogy a București-i agrárkomité az említett székely közbirtokosságoknak meghagyta azt. Június 1.-én Dr. Pál Gábor visszavonja a panasznak községre vonatkozó részeit. A román kormány augusztus 30.-án beterjeszti észrevételeit. A panasz elintézése évekig nem került nyilvánosságra s a Bicz-i románok birtokban maradtak, míg végül 1933 áprilisában a román parlament törvényt szavazott

meg, amelynek értelmében az állam a kérdéses erdő és legelőterületet a Biczaiak számára megveszi az említett két közbirtokosságtól s a vételárat közös megegyezéssel állapítják meg.

8. Az Országos Magyar Párt vezetősége, Gr. Bethlen György és társai, 1930 május 25.-én kelt petíciójukban panaszt emelnek a közoktatásügyi miniszternek a *névelmezés tárgyában* kiadott rendelete ellen. A román kormány észrevételeit augusztus 25.-én teszi meg s az iratokat a Főtítkárr két nap mulva közli a Tanács tagjaival. Az ügy megvizsgálására ötös bizottságot küldenek ki (itt nyert első ízben alkalmazást a Tanács 1929 június 13.-i határozatának 2. pontja, amelynek az értelmében kivételes esetekben az elnök négy tagot vehet maga mellé az ügy kivizsgálására), melynek Németország, Franciaország, Perzsia, Spanyolország és Venezuela kiküldöttei voltak a tagjai. A bizottság újabb felvilágosításokat kért a kormánytól s az ügyről csak 1931 szeptember 14.-én tett jelentést a nélkül, hogy szükségét látta volna annak, hogy a Tanács figyelmét felhívja a panaszra. A bizottság a román kormány válasza után abban a feltevésben volt, hogy a felekezeti iskolába való felvétel tekintetében az 1925 évi magánoktatási törvény 35. cikke nyer alkalmazást, amely szerint a felekezeti iskolába felvehető minden olyan növendék, akinek az anyanyelve azonos az iskola tannyelvével, nem pedig a korábbi ezzel ellentétes rendeletek és az 1924 évi állami elemi iskolai törvény 8. szakasza. Ez utóbbi ügy intézkedik, hogy azok a román állampolgárok, akik anyanyelvüket elvesztették, gyermekeiket csakis román előadási nyelvű iskolákba tartoznak adni, s ennek alapján a névelmezés ma is folyik tovább, sőt még fokozódott.

9. Az Országos Magyar Párt vezetősége Dr. Jakabffy Elemér, Ugron István, Dr. Balogh Arthur és Dr. Pál Gábor aláírásával 1930 szeptember 5.-én panasz tárgyává tette az Angelescu-féle elemi oktatási törvénynek a *kulturzónára* vonatkozó intézkedéseit, illetve ennek a székelyek lakta megyékre való kiterjesztését és egyéb iskolai sérelmeket. Az ügy megvizsgálására kiküldött kisebbségi bizottság 1931 szeptember 29.-én tette meg jelentését olyan értelemben, hogy a Tanács figyelmének felhívását a panaszra nem találta szükségesnek. A panaszt és a reá adott választ a hivatalos népszövetségi lapban tették közzé. (Journal Officiel, XIII-e année, Janvier 1932. 157—81. l.)

A petíció a kisebbségi szerződés 9. és 11. szakaszaival kezdődik, amelyek az állampolgári jogegyenlőséget, kisebbségi iskolák létesítését és a székely önkormányzatot biztosítják. Ezzel szemben a gyakorlat azt mutatja, hogy a kulturzónás megyékben fölös számmal létesítenek állami elemi iskolákat a község költségén, ezekbe a magyar nyelvet nem tudó, dús javadalmazással ellátott tanítókat hoznak, ami miatt az anyanyelven történő oktatás helyett az új nemzedék elrománosodás veszélyének van kitéve. A magyar felekezeti iskolák növendékeit a névelmezéssel állami iskolába kényszerítik, itt a tankönyvek magyargyalázó kitételeket tartalmaznak, a felekezeti iskolákat bezárják, a meg-

lévőknel pedig több tantárgy románul való tanítását tették kötelezővé. Kérik, hogy a Tanács mondja ki, hogy az állami elemi iskolai törvény 150. szakasza, mely a kultúrzónát létesíti, ellentmond természet, célja és szellemében a kisebbségi szerződés 9., 10. és főként 11. szakaszának és ugyane törvény 50., 161., 162., 163., 173., 179. szakaszai, amelyek a községre hárítják az állami iskolák építését és fentartását, ellentétben állanak a kisebbségi szerződés székely autonómiát előíró 11. szakaszával. A román kormány Antoniadé meghatalmazott miniszter útján 1921 január 9.-én tett észrevételeiben statisztikailag kimutatja, hogy már a régi Románia német és magyar iskolákat állított fel, az új Romániában pedig a magyar felekezeti iskolák száma állandóan növekedik. A kultúrzóna nemcsak a négy székelyek lakta megyére, hanem hat román megyére is kiterjed (Maramureş, Satu-Mare, Sălaj, Bihor, Turda, Hunedoara) a Magyarországtól lecsatolt területen, amiből nyilvánvaló, hogy a kultúrzóna célja nem az elrománosítás, hanem az analfabétizmus leküzdése s a székely megyékben ezt az a körülmény tette szükségessé, hogy a magyar uralom az ottlakó románságot kulturális szempontból elhanyagolta. Hangsúlyozza, hogy főként az óvodákban magyarul tudó tanerőket alkalmaznak s a kisebbségi kulturális intézmények fentartásához az állam is hozzájárul. Ezenkívül az állam fentartja a kisebbségi felekezeti szemináriumokat, azok igazgatási személyzetét és az összes egyházak személyzetét, ami közel 180 millió lejt tesz ki évente.

Az első panasz kiegészítéséül újabb panasszal fordult a Magyar Párt a Nemzetek Szövetségéhez, amire a román kormány szintén válaszolt és a Guatemala, Németország és Spanyolország kiküldötteiből álló kisebbségi bizottság 1932 december 19.-én tette meg jelentését, a nélkül, hogy a Tanács figyelmét szükségesnek tartotta volna felhívni. Az iratok a kormány beleegyezésével szintén megjelentek a hivatalos lapban. (Journal Officiel, XIV-e année, No. 3. Mars 1933. 428—466. l.) A pötpetició Treiscaune megye állami iskoláinak tanítóit sorolja fel, annak kitüntetésével, hogy hányan nem tudnak magyarul, az állítólag magyar nyelvű állami iskolák kimutatását tartalmazza, valamint a Ciuc és Treiscaune megyei óvodák tanerőinek névsorát és a kisebbségi apadását a kereskedelmi iskolákban. — A román kormány válaszában kijelenti, hogy a panasz semmi újat nem tartalmaz s csak a helyzetet mérgesíti el. Közli a Mureş-megyei magyar tagozatok és tanítók névsorát, ugyanezt 30 Ciuc-megyei községből s végül az 1931 szept. 1. i. 30959. sz. közoktatásügyi miniszteri rendeletet, mely a község költségvetéséből iskolai célokra fordítandó 14%-os hozzájárulásnak az állami és magániskolák közötti szétosztását írja elő. Legfőbb ütőkártyája azonban Veress Dónát Odorheiu-írómai katolikus és Hodgyai Géza kányádi református tanítók, a katolikus illetve református tanítók egyesülete elnökeinek nyilatkozata, akik „az egyesülethez tartozó összes tanítók nevében” kijelentik, hogy a felekezeti iskolák magyar nyelven akadály nélkül működnek az egyházi hatóságok utasítása szerint és nemcsak az 1919-ben levők vannak mind meg, de számuk azóta még növekedett. Veress Dónát

és Hodgyai Géza az ellenük indított fegyelmi vizsgálaton azzal védekezett, hogy a tanfelügyelő kényszerítette őket a nyilatkozattételre, de ez már a döntésen nem változtatott, mert a Nemzetek Szövetsége ezzel lezárta az ügy tárgyalását.

10. *Dr. Balogh Arthur és Dr. Pál Gábor* 1931 augusztus 25.-én panasz tárgyává tették azokat a közoktatásügyi minisztérium által engedélyezett *tankönyveket*, amelyek bosszút hirdetnek és a magyar nemzetet sértik. A parlamenti csoport közbejárására a román kormány Zaharesco könyvének engedélyezését vissza is vonta, Zaharesco azonban bírósághoz fordult és ott perét meg is nyerte. Főként történelem és földrajz könyvekről van szó, amelyek a hunok és magyarok szokásait bírálják. Egy második elemistáknak szánt olvasókönyvben például ilyen verset találunk: „oh magyarok, vesszét kutyák, sokat szenvedtünk tőletek, de most rajtunk a sor, hogy megboszuljuk magunkat”. (Gh. Joan, Gheorghiu, Dobrovici és Vasiliu olvasókönyvének 11. kiadása. 112. l. 397/1926 miniszteri engedélyezési szám.) Tizennégy könyvből készítenek kivonatot, s a kisebbségi szerződés 9. szakasza alapján kifogást emelnek ellenük.

A román kormány válaszában kijelenti, hogy a tankönyvekben a VIII. és IX. századbéli hunok és magyarokról s nem a maiakról van szó. Ennek ellenére a kormány 1930 február 28.-án és 1931 augusztus 8.-án köriratot bocsátott ki, amely szerint a kisebbségeket az oktatásban nem szabad sérteni. A tanítóknak jogukban áll 651 történelem és földrajz könyv közül válogatni, a kifogásolt 14 ezek között elenyésző csekélység. Zaharesco-nak a kormány 150.000 lej kártérítést fizetett; könyve ismét megjelent, de a kifogásolt rész nélkül.

Az ügy megvizsgálására kiküldött és Franciaország, Spanyolország, Norvégia kiküldötteiből álló bizottság egyetért a román kormánnyal abban, hogy a tankönyveknek nem szabad a kisebbségeket sértő kitételeket tartalmazniok. Erről megnyugtatta a bizottságot nemcsak a fenti válasz, hanem a külügyminiszternek a leszerelési konferencia 12. teljes ülésén elmondott, emelkedett szavai is a morális lefegyverzésről. Ezzel az ügy tárgyalását lezárja, a nélkül, hogy a Tanács figyelmét szükségesnek tartaná felhívni rá. (Journal Officiel, XIII-e année, No. 6. Juin 1932. 1109—1110 l.)

11. *Árva Árpád és Daróczy Kiss Lajos* 1933 augusztus 12.-én panasszal fordultak a Nemzetek Szövetségéhez az „*Erdélyi Magyar Szó*” betiltása ügyében. A betiltás augusztus 10.-én történt a belügyminisztériumból származó telefonizenet folytán. A rendőrfőnökség megtagadta a rendelet írásbeli kiadását, s így nem fordulhattak az állami bírósághoz védelemért, hanem a kisebbségi szerződés 8. és 9. szakasza alapján kénytelenek népszövetségi panasszal élni. — A román kormány október 23.-i válaszában a betiltás okát az állam ellen vezetett támadásban jelöli meg, amit a lap a Belügyminisztériumnak két hónappal a betiltás előtt tett figyelmeztetése ellenére is folytatott. Transylvániában hozzávetőlegesen 104 magyar

napilap van és 81 időszakai sajtóorgánum; csak Oradea-n 8 napilap jelenik meg.

A Panama, Nagybritannia és Portugália kiküldötteiből álló kisebbségi bizottság felvilágosítást kért a román kormánytól arra vonatkozóan, hogy a lap szerkesztői fordulhattak volna-e állami bírósághoz? A kormány 1934 május 9.-i válaszában hivatkozik az alkotmány 107. és az 1925 december 29.-i contencios törvény 2. szakaszára, amik szerint csak kormányintézkedéseket és katonai jellegű rendeleteket nem lehet megtámadni „contencios” keresettel. A belügyminisztérium bizalmas rendeleteit sohasem közlik írásban az érdekeltekkel, a betiltás azonban materiális tény, amit bizonyítani lehet s így a panaszosok állami bírósághoz fordulhattak volna. A bizottság nem találta, hogy a betiltás a kisebbségi szerződést sértené és 1934 május 18.-án az ügyet lezárta a nélkül, hogy a Tanács figyelmét szükségesnek találta volna felhívni reá, amiről a Főtítkárra a tanácsstagokat értesíti. (Journal Officiel, XV-e année, No. 9. Septembre 1934. 1119—1120. l.)

12. *Gr. Bethlen György az Országos Magyar Párt nevében* 1934 augusztus 25.-i keltezéssel panasszal fordult a Nemzetek Szövetségéhez a *Zam és Sâncraiu-i (Cluj megye) magyar lakosság erdő- és legelőjének a Săcueni-i románság által történt erőszakos elfoglalása ügyében.* A közbirtokossági legelőre a Săcueni-i román lakosság igényt jelentett be a kisajánítás alkalmából és szerzett is a megyei agrárbizottságnál, amit Săcueni lakói végre is hajtottak. A București-i agrárkomité azonban 1929-ben a földeket a magyar birtokos tulajdonosok számára visszaítélte, ennek a végrehajtását azonban a Săcueni-iek megakadályozták. A megindított birtokháborítási pert a közbirtokosság jogerősen megnyerte, de így sem lehetett végrehajtani a semmitőszék ítéletét, sőt Manolescu Strunga földművelésügyi alminiszter Huedin-on jártában fenyegető beszédet tartott a birtokukat kérő kisgazdáknak. Amikor Gr. Bethlen György ezt a kamara 1934 június 26.-i ülésén szövéttette és nem kapott reá kielégítő választ, szükségessé vált a fenti népszövetségi panasz beadása, amit 1935 május 10.-én pótpanasz egészített ki. Az ott nyert elintézés értelmében a kormány egyszakaszos törvényt hozott, amely a Monitorul Oficial 1936 április 7.-i számában jelent meg. E szerint a földművelésügyi minisztérium a 136 kat. hold és 540 négyszögöl lege'ő és erdőterületet 1 millió 100,000 lej áron megveszi Săcueni község számára. Ennek bejelentésével a Nemzetek Szövetségénél a panasz tárgyalását lezárták, s a Zam és Sâncrai-i magyar gazdák a vételárat már fel is vették.

13. *A felekezeti tanerők új nyelvvizsgálója* ügyében az Országos Magyar Párt 1934 június 15.-i kelettel fordult a Nemzetek Szövetségéhez. A kormány eltekintett az új nyelvvizsgák tartásától és csak a magánoktatási törvényben előírt román nyelvi tanfolyamokhoz ragaszkodott. Ezt bejelentve a Nemzetek Szövetségének, a panasz tárgyalását lezárták.

14. *Az Országos Magyar Párt a büntető törvénykönyv javaslatának 215. cikke ellen* is panaszt emelt, amely szerint büntetés alá

esik az, aki a román állam érdekeinek ártó állításokat tesz külföldön, ha azok a valóságnak meg is felelnek. Ennek szigorú alkalmazása megbénította volna a kisebbségeknek azt a nemzetközileg elismert jogát, hogy a Nemzetek Szövetségéhez panaszt nyújtsanak be. A szakaszt a javaslatban átszövegezték s ennek bejelentésére a Népszövetség a panasz felett napirendre tért. A 215. szakasz mai végleges formájában így szól: egytől három évig terjedő fogházbüntetésre és 5.000-től 20.000 lejig terjedhető pénzbüntetéssel, továbbá polgári jogainak egytől öt évig tartó felfüggesztésével büntethető az, aki olyan valótlan, célzatos vagy túlzó híreket (stiri neadevărute, tendențioase sau exagerate) terjeszt külföldön, amelyek a román nemzet és állam becsületét érintik, vagy érdekeit sértik.

15. Ugyancsak az *Országos Magyar Párt* a *közigazgatási törvény javaslatának* több sérelmes intézkedése ellen 1935 augusztus 26.-án panasszal élt. Miután a kormány a javaslat több kifogásolt rendelkezését módosította, a N. Szövetsége a panasz tárgyalását lezárta.

16. *Kövér Gusztáv állampolgársága megvonása ügyében* évekkel ezelőtt beadott panaszát magánértésülésből nyert információ szerint a kiküldött bizottság f. év májusában elutasította.

Végül megemlíjük azokat a panaszokat is, amelyek még tárgyalás alatt állanak: 1. a *Braşov-i Magyar Kaszinó és Polgári Kör elnökségének* 1934 február 15.-én kelt panasz a két egyesület épületének jogtalan elvétele miatt; az *Országos Magyar Párt* panaszai: 2. 1935 március 10.-én a *névelemzés tárgyában*; 3. 1935 március 20.-án a *postamesterek és állami postai alkalmazottak elbocsátása miatt*; 4. és az 1935 november 20.-án a *magyar közalkalmazottak elbocsátása ügyében*.

EREDMÉNYEK ÉS REMÉNYEK

A SOKAT és főként tárgyi ismeret nélkül bírált Nemzetek Szövetsége tehát a romániai magyar kisebbség 29 panaszát intézte el, négy ügyben pedig még nem hozott végleges döntést. Ha a lezárt panasz-eket a beadó fél szerint csoportosítjuk:

1. Idegen származású panasz	2
2. Magyarországi a) hivatalos beadvány	5
b) nem hivatalos	6
összesen magyarországi	11
3. A magyar kisebbségtől származó panasz	16
Összesen	29

Idősorrendben tekintve:

1920-ban beadtak 2 panaszt	1929-ben beadtak 1 panaszt
1921-ben " 7 "	1930-ban " 3 "
1922-ben " 3 "	1931-ben " 1 "
1923-ban " 1 "	1933-ban " 3 "
1925-ben " 4 "	1934-ben " 2 "

1935-ben beadtak 2 panaszt.

1924, 1926, 1927, 1928 és 1932-ben egyetlen önálló panaszunk sem érkezett a Nemzetek Szövetségéhez, legfeljebb a régiék bővültek pótbeadványokkal.

E számadatokból is kitűnik, hogy a panaszok első nagyobb hulláma közvetlenül a hatalomváltozás utáni évekre esik. Ezekben az években a panaszok legnagyobb része magyarországi vagy idegen forrásból származik. Az 1925 előtt beadott 13 panasz közül egyetlen egy (a br. Bánffy Alberté) kelt Transylvániában. Ezután viszont a külföldi panaszok egészen elmaradnak s az 1925 óta beadott 16 panasz közül csak egyetlen egy származik külföldről (a „Magyar Nemzeti Szövetség”-é a Cornești-i rombolások ügyében). A petíciók első lendülete után 1926–29 ig visszaesés észlelhető az új panaszok számában, a régiékhez azonban számos pótbeadvány csatolódik s az egyházak beadványa a magánoktatási törvényjavaslat ellen csak 1926-ban, a banati telepések ügye 1928-ban nyer végleges befejezést. Azután az évente beadott új panaszok száma 1 és 3 között állandósul. Ez a hullámváltozás párhuzamos az utolsó 16 év politikai viszonyainak fejlődésével. Az első években Magyarország és a külföld siet segítségére a még csak kialakulófélben levő népszövetségi eljárás útján a hirtelen elárvult és szervezetlen transylvániai magyarságnak. Ahogy azonban az önálló magyar élet megindul Transylvániában, belátják, hogy jobb ha irredenta színezetű emlékiratok helyett maga a kisebbségi magyarság áll ki a világ elé sérelmeivel. Így kerül 1925-ben rövidesen egymásután a banati és torontali telepések panaszja a magánoktatási törvényjavaslat és a Kuun-kollégium ügye a Nemzetek Szövetsége elé. A felengedett kísérleti ballonok eredményét be kellett várni, ezzel telt el néhány év. A levont tapasztalatok alapján most már a saját kárunkon kitaposott úton jár a magyar kisebbség népszövetségi jogvédelme s a panaszok nagy részét maga az Országos Magyar Párt intézményesen készíti elő és nyújtja be.

Tárgyuk szerint csoportosítva panaszaink a következő képet mutatják :

1. Általános vonatkozásuak	4
2. Személy- és vagyonbiztonság elleni támadások ..	2
3. Állampolgársági ügy	1
4. Egyházi és iskolai sérelmek..	10
5. Sajtó elleni eljárás	1
6. Agrárreformból kifolyólag beadott panaszok ..	9
7. Egyes törvényjavaslatok elleni beadványok.. . . .	2
Összesen : ..	29

Az első években beadott és külföldről származó panaszok általános sérelmeket dolgoznak fel, amelyek csak információs jelleggel bírnak. Később az agrár- és iskolaügyi panaszok, a petícióknak e két legnagyobb csoportja, konkrét kérdéseket visznek a Nemzetek Szövetsége elé s ezen az alapon sikerült eredményt elérni a banati telepések, Ciuc-i magánjavak, Cârța-i és Zam-i erőszakos birtokbavétel esetében, továbbá az Orăștie-i Kuun kollé-

gium ügyében. Ezek mellett feltűnő az állampolgársági és sajtó-ügyek csekély száma s továbbá az is, hogy a nyelvhasználati jog és a közsegélyből való részesedés kérdésének köréből önálló panasz nem került a Nemzetek Szövetségéhez.

Ami a panaszainkkal szemben alkalmazott eljárást illeti, a Főtitkár egyetlen petíciót, a Br. Bánffy Albertét, nem vetette alá rendes eljárásnak, hanem egyszerűen irattárra tette. A többi panasz eljutott mind a román kormányhoz, mind a Szövetség, illetve a Tanács tagjaihoz, sőt a banati telepések és a magánoktatási javaslat elleni panasznál a Főtitkár a sürgősségi záradékot is alkalmazta. A román kormány a beadott panaszokra rendesen válaszolt és egyszer sem emelt kifogást a beadó fél illetékessége ellen. Nem érkezett válasz a General Presbyterian Alliance emlékiratára, amely épen úgy, mint a Br. Bánffy-féle, a kisebbségi szerződés ratifikálása előtt érkezett be és nincs nyoma a magyar kormány 1921 április 28.-i panaszára beadott válasznak sem. Panaszainkat ezután a kormány válaszával együtt a rendes eljárásnak vetették alá s legtöbb esetben a hármas bizottság tárgyalta le, amit egy esetben, a névelemzésnél, ötös bizottságra egészítettek ki. A népszövetségi Tanács elé csak a génuai magyar konferencia emlékirata, a banati telepések és a Ciuc-i magánjavak ügye került, a hágai Állandó Biróságnál pedig, ahova véleményeltérés esetén fordul a Tanács, egyetlen sérelmünk sem járt. A Ciuc-i magánjavaknál lett volna erre kilátás, de itt a Tanács egy ad hoc jogászbizottság kiküldésével elégedett meg. Egy esetben, a torontali telepések ügyében, az eljárás a panasz visszavonásával ért véget. Az eljárás eredményét folyó évig nyolc ügyben tették közzé a Journal Officielben, egy ízben pedig a kormány panasztól függetlenül közölt tájékoztatót a romániai magyar kisebbség helyzetéről. (Journal Officiel, IV-e année, No. 9. Septembre 1923. 1065. l.)

Az ügyek érdemi elintézése tekintetében az eredmények nagyon mérsékeltek. Egyetlen eset sem fordult elő, amikor a Nemzetek Szövetsége a kisebbségi panaszoknak teljes egészében helyet adott volna. 29 petíció közül 19-ben a Népszövetség vagy egyszerűen tudomásul vette a román kormány választát, vagy kimondtan elutasította a panaszt, vagy olyan jegyzőkönyvvel zárta le a vizsgálatot, mely konkrétumot nem tartalmaz s csak a jövőben való bizalmának ad kifejezést. Ezek között van a 13 külföldről származó panasz is amelyek inkább propaganda célt szolgáltak és egy részükben nem is lehetett intézkedések fogantatosításáról szó. Egy esetben, mint említettük, a petíció visszavonását tudomásul vették. Ott esetben komoly eredményt lehetett elérni anyagi szempontból is; így a banati telepeseknél, a Kuun-kollégiumnál, a Cârța-i és Zam-i közbirtokosság ügyében az állam kártérítés, illetve vételár megfizetésére, a Ciuc-i magánjavaknál pedig a javak egy részének visszatérítésére és anyagi terhek átvállalására kötelezte magát. Ugyancsak eredménnyel járt bizonyos mértékig a magánoktatási törvényjavaslat és a felekezeti tanerők nyelvvizsgálója ellen beadott panasz, továbbá a büntető és közigazgatási törvényjavaslat elleni petíció, ahol a kormány a javaslaton változ-

tatásokat eszközölt. Főként a két utóbbi eset azt bizonyítja, hogy ha Genfben nem is, de Bucureştiben annál nagyobb súlyal esik a latba a népszövetségi beadvány. Általában konkrét esetekben, amikor a jogegyenlőség nyilvánvaló megsértéséről van szó, vagy bírói ítéletnek kell érvényt szerezni, mindig több eredményt lehetett elérni, mint ahol a panaszok főként a román művelődéspolitikai általános irányelveit igyekeztek megváltoztatni.

A ROMÁNIAI MAGYARSÁG panaszait áttekintve végül is felvetődik az a kérdés, hogy miért olyan mérsékelt az eredmények, amikor a Nemzetek Szövetsége előtt eddig elértünk és milyen reményeket táplálhatunk ezen a téren a jövőben? Ha a hibát először magunkban keressük, kétségtelenül megállapítható az, hogy az első időkben népszövetségi panaszaink beadása nem volt megszervezve, ötletszerűen történt és így nem tudtuk kihasználni mindazokat a lehetőségeket, amelyeket a népszövetségi panasz-eljárás nyújtott volna. Ez a körülmény azonban csak az átmeneti időkben forgott fent s ma, amikor a panaszok előkészítése és elkészítése intézményesen és szakszerűen történik, az eredmény nem sokkal javult. A fő ok tehát maga a népszövetségi eljárás gyarlóságában van.

A népszövetségi eljárásnak a kisebbségek nem alanyai, hanem tárgyai, vagyis a kisebbséghez tartozó személyek vagy maga a kisebbség nem egyenrangú fél az állammal szemben a Nemzetek Szövetsége előtt. Ebből az alapelvből folyik aztán a népszövetségi eljárás minden gyengesége. A kisebbségi panasz mindössze tájékoztató jelleggel bír s ha a Tanács valamelyik tagja nem teszi azt magáévá, nem is kerül Tanács elé, hanem csak a hármas bizottság tárgyalja le és legtöbbször esetben a kormány válaszát fogadja el. Ha Tanács elé is kerül, a kisebbség itt sem szerepel mint perbenálló fél, hanem csak a közbenjáró állam és a szerződésértő állam állanak szemben egymással s ugyanez áll fent, ha valami jogi vagy ténykérdésből kifolyóan a hágai Állandó Bíróság elé kerülne a kisebbségi szerződés megsértése. Idegen kisebbségek sérelmeiért a Tanácsban egyik állam sem kockáztatja szövetségeseivel a barátságot, különben is a Tanácsban főként a választott tagállamok nagy része szintén belső kisebbségi problémákkal küzd s így nem szívesen feszegeti a nemzetiségi kérdést. A kisebbségek érdekében a Tanácsban tehát rendesen csak az az állam szólal fel, amelynek többsége az illető kisebbség fajrokon, mint ahogy Németország amíg tanácstag volt, a Tanács, sőt Állandó Bíróság elé vitte a lengyelországi németség sérelmeit. Magyarország azonban még sohasem volt a Tanács tagja és így egyszer sem járhatott közben az utódállamok magyarsága érdekében. Azoknak az államoknak pedig, amelyek a Tanácsnak nem tagjai, egyetlen lehetőségük van a kisebbségek ügyeibe való beavatkozására, a népszövetségi alapokmány 11. szakaszának 2. bekezdése, amely szerint „a Szövetség bármely tagja barátságosan felhívhatja a Közgyűlés vagy Tanács figyelmét minden olyan körülményre, ami a nemzetközi viszonyokra vonatkozik és azzal fenyeget, hogy meg-

zavarja a békét, vagy a nemzetek közötti jó egyetértést, amitől a béke függ". Erre hivatkozott a magyar kormány az optánsok ügyében 1923 március 15.-én tett intervenciójában, ahol a kisebbségi szerződésre is kitért, itt azonban nem kisebbségi kérdésben történt beavatkozásról volt szó, mert az optánsok a magyar állampolgárság iránt folyamodtak s épen ezen az alapon pereltek kisorsított birtokaikért. A 11. szakasznak a Tanács azonban restrictív értelmezést adott s csak olyan súlyos esetekben enged meg igénybevetését, „amelyek azt az érzést keltik, hogy olyan tények merültek fel, amelyek valóban fenyegethetnék a nemzetek közötti béke fentartását”.¹⁸⁾ A magyar kormánytól tehát nincs mit várni kisebbségi panaszoknál, mert legfeljebb annyit tehetne, hogy egyszerű tájékoztatással szolgáljon a Nemzetek Szövetségének, aminek azonban nincs több kötelező ereje mint az általunk beadott petícióknak, sőt amint a példák mutatják, előítélettel szokták fogadni és a román kormány a revizionizmus ürügye alatt könnyen kitér a válaszadás elől.

Már a fentiekből is kiderült a népszövetségi eljárás egy másik fő hibája, az, hogy a kisebbségi sérelmek orvoslása nem jogi, hanem politikai szervre van bízva s az eljárást is ez a körülmény jellemzi. A kisebbségi szerződések utolsó szakasza ugyan előírja, hogy ha a Tanács valamelyik tagja és az érdekelt állam között jogi vagy ténykérdésből kifolyólag véleménykülönbség merülne fel, a vita az Állandó Nemzetközi Bíróság döntésének vetendő alá. A fent ismertetett okok miatt ilyen döntés hozatalára csak egy ízben volt alkalma az Állandó Bíróságnak a lengyel felsősziléziai német iskolák ügyében¹⁹⁾. A Tanács még attól is tartózkodik, hogy az Állandó Bíróságtól véleményt kérjen az alapokmány 14. szakasza értelmében, amit a kisebbségi kérdéssel kapcsolatban összesen nyolc ízben vett eddig igénybe és inkább ad hoc jogászbizottságokat küld ki, mint például a Ciuc-i magánjavak ügyében. A kisebbségvédelem nemzetközi biztosítéka tehát teljesen a Tanács kezébe van letéve, ennek elnöke küldi ki a hármas bizottságot egyes kisebbségi panaszok megvizsgálására, a Tanácson keresztül kerülhet a panasz az Állandó Bíróság elé. A népszövetségi Tanács pedig politikai szerv, amely kerüli a jogi kérdéseket és rendszeren kompromisszumos megoldásra törekszik, mint a banati telepések

¹⁸⁾ 1928 június 5.-én Albánia képviselője Mehdi Frasherri a Tanácsban a görög-országi albánok sérelmeit panaszolta fel, amire a görög megbízott, Politis, a 11. szakasszal való visszaéléssel vádolta Albánia képviselőjét, ami visszavezetne a háború előtti közbenjárások, intervenciók idejébe, amikor egyes államok még beavatkozhattak más országok belső kisebbségi kérdéseibe. A Tanács a kérdés tanulmányozására bizottságot küldött ki Adatci, sir Austin Chamberlain és Zaleski részvételével, akik Politis álláspontját fogadták el és terjesztették a Tanács elé. E szerint: „L'article 11. du Pacte ne devrait être invoqué que dans les cas graves qui suscitent le sentiment que sont intervenus des faits qui pourraient effectivement menacer le maintien de la paix entre nations. Dans les cas normaux, au contraire, pareil appel engendrerait les dangers mêmes que ces traités veulent éviter.” A Tanács 1928 június 9.-én magáévá tette a jelentést. Journal Officiel XIX-e année, juillet 1928. 942. l.

¹⁹⁾ Publications de la Cour Permanente, Série E. No. 4. 4-e Rapport annuel, 183—185. l.; Série A, Arrêt No. 12., 46. l.; Rapport à la 9-e session ordinaire de l'Assemblée de la SDN du 1-er juin 1928 43—44. l.

és a Ciuc-i magánjavak elintézése is bizonyítja. A Tanács a kisebbségi szerződést mint közbenjáró igyekszik biztosítani, Mandelstam szavával élve „garant-médiateur”²⁰ és másként nem is tehet, írja Politis, mert határozatokat csak egyhanguan hozhat, beleértve a figyelmét felhívó államot és a vádlott kormányt is²¹).

E hibákból következik és azokat még súlyosbítja a tanács- és közgyűlési határozatok folytán kialakult népszövetségi eljárás mostoha elbánása a kisebbségi panaszokkal. Titulescu szerint a Nemzetek Szövetsége nemcsak, hogy szigorúan betartotta a kisebbségi szerződések tételes jogát, hanem emellett valóságos prétori jogot létesített és kiterjesztette azokat az érdekelt államok hozzájárulásával²²). Egyik érvét éppen a perrendtartásból meríti, ahol ellenkezőleg azt tapasztaljuk hogy a tanács- és közgyűlési határozatok nemhogy elősegítették, de megnehezítik a panaszeljárást. A Főtitkár döntése a panaszok elfogadhatóságáról, a hármásbizottság tengerentúli tagjainak vizsgálata mind egy-egy rosta, amelyen csak a legnyilvánvalóbb sérelmek juthatnak át oda, ahova a szerződés utalja őket, a Tanács elé. Mivel a kisebbség nem perben álló fél, a kormány válaszáról nem értesül s arra viszontválaszt nem adhat, a tanácsülésen legfeljebb mint hallgató jelenhetik meg és az eredményről gyakran csak a Journal Officiel-ből értesül, ha ugyan ott megjelenik a döntés.

Ezeket a gyarlóságokat minden kisebbségi kérdéssel foglalkozó közíró és politikus tisztán látja és ki is mondja, ha csak nem tartozik a kisebbségi szerződéssel kötelezett államok többségi népéhez. Ebben az esetben vagy a szerződések fokozatos megszüntetését, vagy azok általánosítását, illetve a nagyhatalmakra való kiterjesztését kívánja. Reformjavaslatok tömegét terjesztették már elő konferenciákon, sőt a Népszövetség közgyűlésén és bizottsági ülésein is, de a javaslatok rendszeren azon buktak meg, hogy a kisebbségi szerződést aláírt államok nem akartak egyoldalúan újabb terheket vállalni, a nagyhatalmak pedig hallani sem akartak arról, hogy rájuk is kisebbségi kötelezettségeket rójanak. A kisebbségvédelem sarkpontja — ez Balogh Arthur végső következtetése is²³ — hogy meg kell azt tisztítani a politikumtól mind az államokon belül, mind a nemzetközi érintkezésben egyaránt és a jog talajára kell helyezni.²⁴

²⁰) André Mandelstam: La protection internationale des minorités. Première partie. Paris, Sirey 1931. 219. l.

²¹) N. Politis: Le problème des minorités. L'Esprit International. 1 janvier 1935. 8. l.

²²) N. Titulescu: La Société des Nations et les minorités. Académie Diplomatique Internationale: Dictionnaire Diplomatique Paris, s. d. Tome II., 96—98. l.

²³) Arthur de Balogh: La protection internationale des minorités. Paris. Les Éditions Internationales. 1930. 270 l.

²⁴) Ennek érdekében vannak, akik külön állami bíróságokat kívánnak létesíteni a mindennapos kisebbségi sérelmek orvoslására az Eszakszléziára vonatkozó 1922 május 15.-i német-lengyel egyezmény szellemében. (Zsombor von Szász: Zum Problem des Minderheitenschutzes. Nation und Staat, Wien, Braumüller, Sonderdruck aus Dezember 1929. Heft 3. — Dr. jur. G. J. Erler: Das Recht der Nationalen Minderheiten. Deutschland und Ausland. 37/39. Heft. Münster

NEMSOKÁRA egy éve annak, hogy Bethlen Györgynek a kamara válaszfelirati vitájában tett előterjesztését Titulescu azzal szakította félbe, hogy ha a magyaroknak valami panaszuk van, menjenek Genfbe, mert ott ugysem adnak igazat nekik. Erre Goga is közbeszólt és annak a nézetnek adott kifejezést, hogy a kisebbségeknek nem Genfben, hanem az országban kell elintéznüök sérelmeiket. Menjünk, vagy ne menjünk Genfbe? ez a kérdés még ma is gyakran felmerül. Az eszményi állapot valóban az volna, ha a népszövetségi panasz eljárás sérelem hiányában feleslegessé válnék, vagy pedig minden sérelmet az állami keretek között orvosolni lehetne. Amíg azonban ettől a helyzettől mérföldek választanak el, a romániai magyar kisebbség nem mondhat le arról, hogy panaszai elintézésére minden jogorvoslati utat s így a kisebbségek nemzetközi védelme által nyújtott eljárást is fel ne használja. Ami pedig a volt külügyminiszternek azt az állítását illeti, hogy Genfben sohasem adnak a magyarságnak igazat, ezt azóta a a büntető- és közigazgatási törvényjavaslaton tett módosítások és a Zam és Sâncrai-i gazdáknak kiutalt kártérítés világosan cáfolja. Genf is tudja, hogy a Főtitkár rostáján átment panaszok nem az anyaállam tekintélyének aláásását, hanem kisebbségi sérelmeknek a törvényes keretek között történő orvoslását célozzák, s ha a népszövetségi alkotmány reformjával egyidejűleg a kisebbségvédelmi eljárást is sikerül megerősíteni, nemcsak a nemzetiségek életszintje emelkedik, hanem az európai biztonság és a béke ügye is jelentős lépéssel halad előre.

Dr. MIKÓ IMRE.

1931. 160—162. l.). De a szerződések keretei között is számos reform keresztülvihető. A félhivatalos Népszövetségi Ligák Uniója (Union Internationale des Associations pour la Société des Nations) már 1922-es prágai és 1923-as bécsi kongresszusán elfogadta azt a javaslatot, hogy a kisebbségek autonom testületei, választási, gazdasági és közművelődési szervei, valamint a Nemzetek Szövetségének bármely tagja közvetlenül érvényes panaszt nyújthasson be s az eljárás minden fokon kontradiktórikus legyen (A magyar delegáció indítványát lásd: Dr. Géza Magyary: Règlement de procédure relative à la protection des minorités. Budapest 1923. 1—11. l. — Ugyanezt indítványozta Apponyi Albert a népszöv. közgyűlés 1925 szeptember 14.-i ülésén. Actes de la VI-e Assemblée, Supplément spécial No. 33. 73. l.) Az Interparlamentáris Unió 1923-as koppenhágai és 1925-ös ottawai konferenciáján annak az óhajának adott kifejezést, hogy az érdekelt felek a szerződések alkalmazását és magyarozását minden esetben az Állandó Bíróság elé vihessék. Az International Law Assotiation 1926. évi bécsi kongresszusán kimondták, hogy a Tanács a kisebbségek képviselőit is hallgassa meg s az ügyre vonatkozó iratokat hozzák nyilvánosságra (J. Wlassics: La garantie internationale et la protection des minorités. Dictionnaire Diplomatique. 123. l.). A szervezett nemzetkisebbségek kongresszusa állandóan nyilvántartotta a népszövetségi eljárás reformját, legutóbbi ülészakán pedig a népszövetségi alapokmány módosításának napirendre tűzését használta fel arra, hogy Dr. Jakabffy Elemér előterjesztésére ismételtén állást foglaljon a kisebbségi panaszok jogi elbírálása és az Állandó Bíróság igénybevétele mellett (Az európai nemzetkisebbségek XII. kongresszusa. Magyar Kisebbség, XV. évf. 19. sz. 1936 okt. 1.)